
ХОМЕНКО К.В.,
аспірантка, Інститут соціології,
психології та соціальних
комунікацій, кафедра соціальної
психології та психотерапії,
НПУ імені М.П. Драгоманова,
практичний психолог
Територіального медичного
об'єднання «Психіатрія» в м.Києві,
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВІДНИХ ОСОБИСТІСНИХ ЦІННОСТЕЙ В ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Стаття присвячена вивченню сучасних особливостей структури та видів особистісних цінностей в осіб юнацького віку. Дослідження побудоване на основі вивчення зарубіжних та вітчизняних надбань психологічної науки. Висвітлюється та аналізується динаміка змін в структурі особистісних цінностей в осіб юнацького віку. Розкривається взаємозв'язок всіх рівнів як підсистем ціннісної структури особистості з урахуванням вікових та соціальних особливостей цього вікового періоду на практично дослідженому прикладі студентів двох київських ВУЗів. На основі виявлених якісних та кількісних показників обґрунтовано сформульовані висновки.

Ключові слова: особистісні цінності, мотиваційні смислові типи, ціннісні орієнтації, юнацький вік, самосвідомість, ціннісна структура особистості.

В данной статье раскрываются особенности ведущих личностных ценностей юношеского возраста как одного из стержневых структуры личности. Были изучены и взяты за основу достижения как зарубежных, так и отечественных ученых. Выявлена динамика изменений и тенденций в структуре личностных ценностей студентов юношеского возраста, установлена взаимосвязь между составляющими каждого подуровня ценностей. Основываясь на полученных количественных и качественных данных был проведён анализ и интерпретация результатов.

Ключевые слова: личностные ценности, мотивационные смысловые типы, ценностные ориентации, юношеский возраст, самосознание, ценностная структура личности.

The article is devoted to the study of modern peculiarities of the structure and types of personal values in persons of youthful age. The study is based on the study of foreign and domestic achievements of psychological science. Highlights and analyzes the dynamics of changes in the structure of personal values of adolescent's. The interrelation of all levels as subsystems of the value structure of personality according to age and social characteristics of this age period for almost the studied sample of students. The main question in the study of values on the individual level - you can highlight a group of values shared by all people in all cultures? Step towards the solution of this question makes S. Schwartz in its multinational survey aimed at identifying the values which people consider to be their main life principles. The creation of the concept of values by S. Schwartz (1992) was first associated with the development of the project for the study of universal values in different cultures. S. Schwartz and V. BLK justified the unity, the universality of the structure of human values (motivational types) regardless of the characteristics of culture and society:

- 1. Values are beliefs that have emotional overtones.*
- 2. Values are the desired human goals (e.g., equality) and behavior which contributes to the achievement of these goals (e.g., honesty).*
- 3. Values are not restricted to certain actions or situations (i.e., they are transcendental). For example, attitude to work or to school, to sport or to business, to family, to friends or strangers.*
- 4. Values act as standards that guide the selection or evaluation of actions, people and events.*
- 5. Values are ordered by importance relative to each other and constitute a system of value priorities. Different cultures and personalities can be characterized by their value priorities [7].*

The study of values by S. Schwartz and V. BLS, can be performed on two levels of analysis: at the level of personal (individual characteristics) and at the level of culture. For individuals that values are the motivated goals that serve as guiding principles in their lives. At a young age is actively developing a worldview, "self – concept", which is associated with social and internal changes, particularly with the development of personal values, attitude. Psychology students adolescence is characterized by the specific social situation of development: vocational education, a semi-independent adult life. In the leading professionally-cognitive activity develop age-related tumors (readiness for self-realization in professional and personal spheres). The Central direction in which reflects the personality of the student, the system of generalized semantic concepts or personal values and attitudes. The data bring to the fore the importance for today's youth [in the region] in terms of social and economic crisis, the fighting, the increased level of criminality in the country, highest level - "core"- the value of security, a sense

of security, achieving personal success through competence, restrict, avoid their intentions, actions that harm others or violate social norms (a motivation unit "conformity"). Middle level – "reserve" - is - the achievement of self-understanding, self-acceptance and understanding of others (motivational block "universalism"), independence of judgment and action as their own capabilities (motivational unit "independence"), the desire to achieve and maintain positive relationships with loved ones (motivational block "benevolence"), but to be able to its own independence (motivational block "stimulation"). Low level – "periphery as latent subsystem" - make hedonism as a personal experience of fun, pleasure, prestige, dominance over people, to have more access to material resources (motivational unit "power"), respect and responsibility for cultural and religious customs and ideas" (motivation block "traditions").

Key words: *personal values, motivational semantic types, valuable orientation, adolescence, self-consciousness, structure of personal values, value representation, universal values.*

У юнацькому віці активно розвивається світогляд, «Я – концепція», що пов'язане із соціальними й внутрішніми змінами, зокрема з розвитком особистісних цінностей, самоставлення. Психологія студентів юнацького віку характеризується певною соціальною ситуацією розвитку: професійна освіта, напівсамостійне доросле життя. У провідній професійно-пізнавальній діяльності розбудовуються вікові новоутворення (готовність до самореалізації в професійній, особистісній сферах) [6]. Центральним напрямком, у якому проявляється особистість студента, – система значеннєвих узагальнених вистав або особистісних ціннісних орієнтацій. Вони є вищим рівнем структури диспозицій особистості (Г.М. Андрєєва, В.О. Ядов). У сучасних умовах глобалізації світу зміни світоглядних орієнтирів, їх нестійкість створюють ситуацію

аномії, яка є для студентів негативним зовнішнім фактором [1;2;3;4;6].

В Україні змінилися пріоритети цінностей, запропонованих суспільством індивіду, відповідно особистісні цінності мають суттєві трансформації, тож одним з фундаментальних завдань юнацького віку – з 17 по 21 рік – є розвиток становлення стійкої, усвідомленої та гармонічної системи цінностей особистості, які сприяють подоланню вікової кризи та розвитку всіх його новоутворень [2;6;9].

Поняття «цінність», його генезис та природа, досліджується у працях вчених-філософів, соціологів, культурологів, психологів та інших. На сьогоднішній день нема в науковій літературі однозначно чіткого визначення поняття «цінність». Акцент робиться на певній стороні цього терміну, яка відповідає інтересу даної науки [5;11; 12].

Головне питання при вивченні цінностей на рівні індивіда - чи можна виділити групу цінностей, які поділяють усі люди в усіх культурах? Крок у напрямку вирішення цього питання робить Ш.Шварц у своєму багатонаціональному опитуванні, спрямованому на виявлення цінностей, які люди вважають своїми головними життєвими принципами. Створення концепції цінностей Ш.Шварцем (1992) було спочатку пов'язано з розробкою проекту по вивченню універсальних цінностей у різних культурах. Ш.Шварц і У.Біліскі обґрунтували єдність, універсальність структури людських цінностей (мотиваційних типів) незалежно від особливостей культури і суспільства:

Цінності – це переконання, які мають емоційне забарвлення.

Цінності – це бажані людиною цілі (наприклад, рівності) і поведінка, яка сприяє досягненню цих цілей (наприклад, чесність).

3. Цінності не обмежуються визначеними діями чи ситуаціями (тобто вони трансцендентні). Наприклад, ставлення до роботи чи до школи, до спорту або бізнесу, до сім'ї, до друзів або до сторонніх людей.

4. Цінності виступають як стандарти, які керують вибором або оцінкою вчинків, людей, подій.

5. Цінності упорядковані по важливості відносно один до одного і складають систему ціннісних пріоритетів. Різні культури і особистості можуть характеризуватися системою їх ціннісних пріоритетів [7].

Дослідження цінностей, згідно Ш.Шварца і У.Біліскі, можуть проводитися на двох рівнях аналізу: на рівні особистісних (індивідуальних особливостей) і на рівні культури.

Для індивідів цінності представляють собою мотивовані цілі, які слу-

гують керуючими принципами у їх житті. Взаємозв'язки між різними цінностями відображають психологічну динаміку конфлікту і сумісності, які люди переживають, коли керуються цінностями у повсякденному житті. Кореляції між оцінками цінностей, які дають люди, відображають основні індивідуальні цінності.

Ш.Шварц працював над розробкою методики дослідження цінностей особистості. В основі його методики вивчення індивідуальних цінностей були покладені наступні наукові положення: концепція М.Рокича о термінальних і інструментальних цінностях; авторська концепція о мотиваційних цілях і універсальності базових людських цінностей.

Ш.Шварц згрупував окремі цінності в певні типи, обґрунтувавши це тим, що базові людські цінності, виявлені у всіх культурах, репрезентують універсальні потреби (біологічні, необхідність координувати соціальну взаємодію і функціонування групи).

Автор об'єднав цінності в десять типів і дав їм коротке визначення відповідно до їх центральної цілі: *влада* – соціальний статус, домінування над людьми і ресурсами; *досягнення* – особистісний успіх у відповідності до соціальних стандартів; *гедонізм* – насолода або відчуття задоволення; *саморегуляція* – хвилювання і новизна; *самостійність* – самостійність думки і дії; *універсалізм* – розуміння, терпіння, захист благополуччя всіх людей і природи; *традиція* – повага і відповідальність за культурні і релігійні звичаї та ідеї; *конформність* – стримування дій та спонукань, які можуть нашкодити іншим і не відповідають соціальним очікуванням; *безпека* – захищеність і стабільність суспільства, відносин і самого себе [7]. Відповідні типи цінностей при оцінюванні ранжуються за

Таблиця 1. Вікова динаміка розвитку мотиваційних типів цінностей в юнацькому віці (у балах)

Рівень	Ранги	Цінності	Вибірка I курс	Цінності	Вибірка II курс	Цінності	Вибірка III курс	Цінності	Вибірка IV курс	Цінності	Вибірка I-IV курс N=120
Високий	1	1	5,5	10	5,5	5	5	8	5,15	10	4,9
	2	10	5,4	4	5,4	6	4,8	5	4,8	8	4,8
	3	7	5,2	8	5	3	4,4	1	4,7	1	4,7
Середній	4	6	5	4	4,8	8	4,3	10	4,6	4	4,6
	5	5	5	5	4,7	1	3,9	4	4,5	5	4,6
	6	4	4,8	3	4,3	4	3,7	9	4	3	4,5
Низький	7	3	4,7	6	3,6	7	3,5	3	3,8	6	4,4
	8	2	4,5	2	3,2	10	3,2	2	3,7	2	3,4
	9	7	3,8	9	2,7	2	3	7	3,3	7	3,2
	10	9	3,3	7	2,3	9	2,4	7	3	9	3

трома рангами: 1-3 ранг – «ядро», високий рівень; 4-6 ранги – «резерв», середній рівень; 7-10 ранги – «периферія», низький рівень ціннісних орієнтацій.

Згідно до теоретичних засад Ш.Шварца, цінності особистості існують на двох рівнях: на рівні нормативних ідеалів і на рівні особистісних пріоритетів.

Таким чином, проведене Ш.Шварцем теоретичне дослідження цінностей дозволило йому розробити валідизований для різних культур інструмент вимірювання цінностей, а також всебічний, близький до універсального, набір ціннісних типів для вивчення індивідуальних їх особливостей і як базис для експериментального вивчення взаємозв'язків системи цінностей з іншими особистісними утвореннями, зокрема з самоставленнями особистості, що планується нами бути досліджене надалі.

Нами було здійснене експериментальне вивчення індивідуальних цінностей осіб юнацького віку на рівні нормативних ідеалів, мотиваційних цілей за напрямками вікових, гендерних та професійних особливостей за допомогою методики Ш.Шварца

«Опитувальник ціннісних орієнтацій» в адаптації В.Н.Карандашева (57 цінностей/мотиваційних цілей). Експериментальну базу нашого дослідження склали 120 осіб жіночої та чоловічої статі юнацького віку ВУЗів Київський Національний Авіаційний Університет та Київський Інститут Бізнесу та Технологій.

За отриманими середніми балами у юнаків та дівчат юнацького віку, серед студентів з I-го по IV –ий курси ВНЗ, були проранжовані всі десять мотиваційних типів (Табл.1).

Ядерну підсистему особистісних цінностей склали – безпека (2 ранг, 5,4 бали), почуття захищеності, досягнення особистісного успіху шляхом компетентності (3 ранг, 5,2 бали), обмежування, уникнення своїх намірів, дій, які наносять шкоду іншим людям або порушують соціальні норми (мотиваційний блок «конформність», 1 ранг, 5,5 балів).

Середній рівень – «резерв» - займають - досягнення саморозуміння, самоприйняття і розуміння інших (мотиваційний блок «універсалізм», 4 ранг, 4,8 бали), незалежність думок і дій як досягнення власними можливостями

Таблиця 2. Динаміка розвитку вікових змін рівнів особистісних цінностей в юнацькому віці (за t-критерієм Стьюдента)

N=120

Рівень	Вибірка I-II		Вибірка II-III		t
	Абс.	%	Абс.	%	
Високий	17	25,42	18	28,82	2,45*
Середній	32	50,00	28	45,76	-
Низький	15	24,58	16	25,42	-

* $p \leq 0,05$

(мотиваційний блок «самостійність», 5 ранг, 5 балів), бажання досягти і підтримати позитивні стосунки з близькими людьми (мотиваційний блок «доброта», 6 ранг, 4,8 бали), проте мати можливість власної незалежності (мотиваційний блок «саморегуляція», 7 ранг, 3,6 бали).

Низький рівень – «периферія як латентна підсистема» – складають гедонізм як особистісне переживання задоволення, насолоди життям, престижу (9 ранг, 3,3 бали), домінування над людьми, мати більше доступу до матеріальних можливостей (мотиваційний блок «влада», 10 ранг, 3 бали), повага та відповідальність за культурні і релігійні звичаї та ідеї (мотиваційний блок «традиції», 8 ранг, 3,7 балів).

Отже, проаналізовані нами мотиваційні типи індивідуальних цінностей осіб юнацького віку дають нам підстави для узагальнення. Головною мотиваційною метою для респондентів є Дані виводять на перший план, однією з найголовніших мотивацій – значущість безпеки, у всіх напрямках соціально-особистісного та професійного функціонування для сучасної молоді

[даного регіону], в умовах соціальної та економічної кризи, бойових дій, збільшення рівню криміногенності в країні. Молоді люди в умовах важкої перебудови в країні намагаються максимально активізуватись у напрямку особистісно-професійних та матеріальних досягнень, не вчиняючи шкоди, мінімально конфліктуючи, конфронтуючи оточення. Констатується гармонічна сполучність різних напрямів. Ці тенденції слід відмітити як позитивні. У резервній зоні знаходяться мотиваційні цінності також взаємокомпенсуючі соціально значущі цінності саморегулювання, самостійності, доброти, універсалізму. І як потенційно дефіцитарна зона – латентна підсистема – знецінення влади, традицій соціуму та вдовolenня власних бажань. Такий високий рівень відчуження від даних загальнолюдських потреб ми вважаємо негативною тенденцією. З огляду на вище зазначене, нами розроблюється та апробується наступна частина дослідження, пов'язана із виявленням взаємозв'язку вікових змін із особливостями самоставлення в цей віковий період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Болотіна В. Ю. Моральні цінності підростаючого покоління // Цінності освіти і виховання. - К. - 1997. - С.19-21.

2. Боришевський М. І. Духовні цінності як детермінанта громадянського виховання особистості // *Цінності освіти і виховання*. - К., - 1997. - С. 21-25.
3. Братусь Б. С. К изучению смысловой сферы личности // *Вестник МГУ. Серия 14. Психология*. 1981, №2. - С. 46-56.
4. Бутківська Т. В. Проблема цінностей у соціалізації особистості // *Цінності освіти і виховання*. - К., 1997. - С. 27-31.
5. Дробницький О. Г. Ценность // *Философская энциклопедия*. - 2-е изд. - М., 1970. - Т.5. - С. 465-463.
6. Зелінська Т. М. Психологія особистісної амбівалентності в юнацькому віці: [монографія] / Т.М.Зелінська.- Суми: Університетська книга, 2013. - 432 с.
7. Карандашов В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности. Концепция и методическое руководство. - СПб.: Речь, 2004. - 70 с.
8. Краткий психологический словарь. Под ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. 2-е изд. - М., 1985. - С. 389-390.
9. Лапин Н.И. Ценности в критическом социуме // *Ценности социальных групп и кризис общества*. - М., 1991, с. 4-32.
10. Психология личности / Дж. Капрара, Д. Сервон. - СПб.: Питер, 2003. - С. 327-332.
11. Современный философский словарь / Под общей ред. В.Е. Кемерова. - 2-е изд., испр. и доп. - Лондон, Франкфурт-на-Майне, Париж, Люксембург, Москва, Минск/«Панпринт», 1998. -1064 с.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bolotina V. Y. Moralni cinnosti pidrostayuchogo pokolinniya // *Cinnosti osviti I vihovanniya*. - K. - 1997. - S. 19-21.
2. Borishevsky M. I. Duhovni cinnosti yak deternnanta gromadyanskogo vihovanniya osobistosti // *Cinnosti osviti I vihovanniya*. - K.,1997. - С. 21-25.
3. Bratius B. S. К изучению смысловой сферы личности // *Вестник МГУ. Серия 14. Психология*. 1981, №2. - S. 46-56.
4. Butkivska T. V. Problema cinnostei socializaciyi osobistosti // *Cinnosti osviti I vihovanniya*. - K., 1997. - S. 27-31.
5. Drobnicky O. G. Cennost // *Filosofskaya enciklopediya*. - 2-e izd. - M., 1970. - T. 5. - S. 465-463.
6. Zelinskaya T. M. Psihologiya osobistisnoyi ambivalentnosti v yunackomu vici: [monografiya] / T. M. Zelinskaya.- Sumi: Universitetska kniga, 2013. - 432 s.
7. Karandashov V.N. Metodika Shvarca dlya izucheniya cennostey lichnosti. Konceptiya i metodcheskoe rukovodstvo. / V.N. Karandashov. - SPb.: Rech, 2004. - 70 s.
8. Kratkiy psihologicheskii slovar. Pod red. A. V.Petrovskogo, M. G. Yaroshevskogo. 2-e izd. - M., 1985. - S. 389-390.
9. Lapin N. I. Cennosti v kriticheskom sociume // *Cennosti socialnikh grupp i krizis obschestva*. - M., 1991, S. 4-32.
10. Psihologiya lichnosti/ Dj. Kaprara, D. Servon. - SPb.: Piter, 2003. - S. 327-332.
11. Sovremenniy filosofskiy slovar / Pod obschey red. V. E. Kemerova. - 2-e izd., ispr. i dop. - London, Frankfurt-na-Mayne, Parizh, Luksemburg, Moskva, Minsk/ «Panprint», 1998. -1064 s.